

Mehmed Şâkir Recâi, Abdülfettah, Çirçirli Ali, Ömer Vasfi efendilerle Mehmed Şefik, Sâmi, Çarşambalı Ârif, Muhsinzâde Abdullah Hamdi, Hacı Nazif beyler celif sülüs istiflerinde ilk hatırlanacak isimlerdir. Cumhuriyet devrinde İsmail Hakkı Altunbezer, Şeyh Aziz Efendi, Mehmed Emin Yazıcı, Macit Ayrıl, Hamit Aytaç ve Mustafa Halim Özyazıcı mükemmel celif sülüs örnekleri bırakmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmayil Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı*, Ankara 1958, s. 52, 54; Mahmut Bedrettin Yazır, *Kalem Güzeli*, Ankara 1974, II, 224; *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 35-36; Muhi'tin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 33.

M. UĞUR DERMAN

İSTİFÂL

(الاستفال)

Arap alfabesine ait belli harflerin telaffuzunda, dil gövdesinin üst damağa yükselmeyip aşağıda kalmasını belirten terim

(bk. HARF).

İSTİFTÂ

(bk. FETVA).

İSTİGÂSE

(الاستغاثة)

Tehlikeli veya sıkıntılı bir durumda kalan insanın bundan kurtulmak için mânevî yardım istemesi anlamında bir terim (bk. İSTİMDAD; KUTUB).

İSTİĞFAR

(bk. MAĞFİRET).

İSTİĞRAK

(الاستغراق)

Sâlikin ilâhî sevginin istilâsı altında kendisi ve maddî âlem hakkında hiçbir duygu, algı ve bilince sahip olmaması anlamında tasavvuf terimi (bk. VECD).

İSTİHÂLE

(bk. TEKÂMÛL NAZARİYESİ).

İSTİHÂRE

(الاستخارة)

Yapılması düşünülen bir işin Allah katında hayırlı olan şekliyle gerçekleşmesini isteme.

Sözlükte “hayırlı olanı isteme” anlamına gelen istihâre, terim olarak “bir iş veya davranışta Allah katında hayırlı olanı kılınan nâfile bir namaz ve dua ile talep etme” mânasında kullanılır. İnsanların, yapmak istedikleri bir işin kendileri hakkında iyi veya kötü sonuçlar doğuracağını anlamak için fal vb. uygulamalara çok eskiden beri başvurdukları bilinmektedir. Nitekim Câhiliye Arapları bir işe başlamadan önce, üzerine “evet” veya “hayır” yazılı “ezlâm” denilen fal oklarıyla karar verirlerdi. Kur’ân-ı Kerîm “şeytan işi” olarak nitelendirdiği bu uygulamayı yasaklamış (el-Mâide 5/3, 90), peygamberler dahil hiç kimsenin gaybı ve dolayısıyla bir işin kendisi için hayırlı olup olmadığını bilemeyeceğini, Allah’ın dilemesi dışında kendisine fayda veya zarar verecek bir güce sahip bulunamayacağını bildirmiştir (el-A’râf 7/188).

Hayr kelimesi ve çeşitli türevleri Kur’an’da sıkça geçmekle birlikte aynı kökten türeyen istihâre yer almaz. Ancak insanın şer zannettiği bir şeyin hayır olabileceğini (en-Nûr 24/11), bir şey hayırlı olduğu halde ondan hoşlanmayabileceğini, şer olduğu halde sevebileceğini (el-Bakara 2/216), Allah’ın her türlü noksanlıktan münezzeh olup dilediğini yaratarak seçtiğini (el-Kasas 28/68), her türlü hayrın O’nun elinde bulunduğunu, her şeye gücünün yettiğini (Âl-i İmrân 3/26), bir işe girişirken başkalarına danışmak ve karar verince de Allah’a güvenip dayanmak gerektiğini, böyle yapanlara Allah’ın yeteceğini (Âl-i İmrân 3/159; et-Talâk 65/3) ifade eden âyetler İslâm’da istihârenin istinat ettiği temel çerçeveyi oluşturur. Âlimlerin sünnet veya müstehap saydıkları istihârenin meşruiyeti Câbir b. Abdullah’tan rivayet edilen şu hadise dayandırılmaktadır: “Resûlullah, Kur’an’dan bir sûre öğretilir gibi işlerimizi tamâmında bize istihâreyi öğretiyor ve şöyle diyordu: ‘Biriniz bir şey yapmaya niyet edince farz dışında iki rek’at namaz kılın ve arkasından şu duayı yapın: Allahım! Senden, senin ilim ve kudretinden hayır beklerim. Senin büyük lutfundan talep ederim. Sen kâdîrsin, benimse gücüm yetmez, sen bilirsin, ben bilmem. Sen bütün gizlilikleri bilersin. Allahım! Şu benim işim dinim

için, dünyam ve âhiretim için senin ilminde hayır diye yer almışsa onu bana nasip et, onu kolaylaştır ve uğurlu kıl. Eğer şu işim dinim için, dünya ve âhiretim için senin ilminde kötü diye yazılmışsa onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hayır nerede ise onu nasip et ve gönlümü ona yönelt!’ Hz. Peygamber sözüne devamlı, ‘İstihâreyi yapan kişi bu sırada işini de söylesin’ dedi (Müsned, III, 344; Buhârî, “Da‘avât”, 49, “Tevhîd”, 10; İbn Mâce, “İkâme”, 188).

Hz. Peygamber’in tavsiye ettiği istihâre duası: اللهم إني استخبرك بعلمك واستقدرك بقدرتك وأسألك من فضلك العظيم فانك تقدر ولا أقدر وتعلم ولا أعلم وانت عالم الغيوب. اللهم إن كنت تعلم أن هذا الأمر خيرا لي في ديني ومعاشي و عاقبة امرى فاقدره لي ويسره لي ثم بارك لي فيه. اللهم ان كنت تعلم أنه شر لي في ديني ومعاشي و عاقبة امرى فاصرفه عني و اصرفني عنه و اقدر لي الخير حيث كان ثم رضى به.

İstihâre duasının, bu niyetle kılınacak iki rek’at nâfile namazdan sonra okunmasının en uygun usul olacağı konusunda dört mezhep görüş birliği içindedir. Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre herhangi bir namazdan sonra da söz konusu duanın okunması câizdir. Hanbelîler’in dışında kalan üç mezhebe göre istihâre namazını kılmak mümkün değilse sadece dua ile de yetinilebilir. İstihâre namazı kerâhet vakitleri hariç her zaman kılınabilir. Bütün mezheplere göre istihâre namazının en faziletlisi iki rek’at olarak kılınandır.

İstihâre duasının namazdan hemen sonra ve kibleye dönülerek okunması, ellerin kaldırılması ve dua âdâbına riayet edilmesi, duanın kabul olma ihtimalini arttıran güzel davranışlar olarak telakki edilmiştir. Kişinin olumlu veya olumsuz bir karara varamaması halinde Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî âlimleri, Enes b. Mâlik’ten gelen bir rivayete dayanarak (Münâvî, I, 450) istihârenin yediye kadar tekrarlanabileceğini söylemişlerdir. Şâfiî ve Mâlikî âlimleri, Hz. Peygamber’in bir rahatsızlık sebebiyle başkasını “okuyarak” tedaviye izin vermesi ve bu vesileyle söylediği, “Kardeşine faydalı olmaya gücü yeten bunu yapın” (Müsned, III, 302, 334, 382, 393; Müslim, “Selâm”, 61-63) sözünden hareketle başkası adına istihâre yapmanın câiz olduğunu ileri sürerken Mâlikî fakihî Hattâb bu uygulamanın bir dayanağını bulamadığını belirtmiştir (Mu.F, III, 246).

Enes b. Mâlik’ten nakledilen istihâre hadisinin devamında Resûl-i Ekrem, “Son-

ra kalbine ilk doğan duyguya / düşünceye bak, ona uygun davranman hayırlı olur” demiştir (Münâvî, I, 450). Buna göre istihârenin sonucunda insanın içine ferahlık, genişlik ve iç huzuru gelirse o işi yapması, sıkıntı, huzursuzluk ve darlık hali doğarsa yapmaması daha hayırlı görülmüştür.

İbnü'l-Hâc el-Abderî, hadislerde ifade edildiği şekliyle meşrû istihârenin bundan ibaret olduğunu, ayrıca bir işaret almak amacıyla kişinin veya bir başkasının onun adına rüya görmek üzere uyumasının, gün ve kişi adlarından uğur çıkarma gibi davranışlara başvurmasının bid'at olduğunu belirtir (*el-Medhal*, IV, 37-38). İbnü'l-Hâc ayrıca, istihâre ile birlikte istişâre etmesinin de sünnete uygun bulunduğunu söyleyerek kişinin her ikisini de ihmal etmemesi gerektiğini kaydeder (*a.g.e.*, IV, 40). Bazı kaynaklarda rüyada beyaz veya yeşil görülmesinin o işin hayırlı olduğuna, siyah veya kırmızı görülmesinin şer olduğuna delâlet ettiğine dair nakledilen görüşler (İbn Âbidîn, II, 27) şahsî tecrübelerine dayanmakta, dolayısıyla dinî bir mahiyeti bulunmamaktadır (Semîr Karanî Muhammed Rızk, s. 42-43). Şîa kaynaklarında bunun yanında tavsiye edilen diğer bazı istihâreler ve uzun dualar da aynı şekilde tecrübî ve örfî telakkileri yansıtan uygulamalardır. Yapılması istenen işin hayırlı olması için dua ettikten sonra kapalı haldeki mushaf açıldığında sağ sayfadaki âyetler rahmet âyetleri veya iyiliği emreden âyetlerden ise niyet edilen işin hayırlı olacağına, azap âyetleri yahut kötülükten sakındıran âyetler ise hayırlı olmayacağına işaret sayılması, Hâfız-ı Şîrâzî'nin *Dîvânî* ile Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinin de bu maksatla kullanılması, Fâtîha süresiyle Kadr süresi okunduktan sonra istihâre duası yapılarak tesbihin bir yerinden tutulması ve niyete göre tek veya çift gelmesinin o işin hayırlı olup olmadığına işaret sayılması, iki rek'at namaz kılıp 100 defa, “Allah'ın rahmetiyle âfiyet içinde hayırlısını diliyorum” dedikten sonra üzerine “yap” ve “yapma” yazılan kâğıtların belli bir usule göre çekilmesi bunlardan bazı örneklerdir (Muhammed Bâkır el-Meclisî, s. 63 vd.; Muhsin el-Emîn, I, 221-231).

İstihâre, kişinin gerekli bütün çabayı sarfedip araştırma ve istişârelerini tamamladıktan sonra hakkında hayırlısını takdir etmesi için Allah'a dua etme, kuluk şuurunun canlı tutma ve ortaya çıkacak sonuca rızâ göstererek ruh sağlığını koruma gibi çok amaçlı metafizik bir olay-

dır. Bu sebeple de iyi veya kötü olduğu açık şekilde bilinen bir şeyi yapıp yapmama konusunda değil, gerek dünyevî gerek uhrevî bakımdan kişi hakkında hayırlı olup olmayacağı kestirilemeyen işlerde söz konusu olabilir. Dinen iyi ve hayırlı olduğu bilinen işlerin zamanı, şekli vb. hususunda da istihâre yapılabilir. İnsan geleceği bilemediğinden bir şeyi ilk bakışta iyi zannetse de onun sonucundan emin olamaz. Bu sebeple bir iş yapacağı ve ileriye yönelik önemli bir karar vereceği zaman istihâre yoluyla her şeyi bilen Allah'ın kılavuzluğuna ve yönlendirmesine başvurması, O'ndan yardım istemesi, kişinin davranışlarındaki sorumluluğunu kaldırılmamakla birlikte onda bir güven hissi doğuracağı ve takdire rızâ göstermesini sağlayacağından önem taşımaktadır. Dolayısıyla istihârenin dinî öğretilerdeki kader, tevekkül ve sabır anlayışıyla yakın ilgisi bulunur.

Hz. Peygamber'in tavsiyesi doğrultusunda istihâre eskiden beri İslâm dünyasında âdet olmuş ve önemli önemsiz birçok hususta günlük hayatın bir parçası haline gelmiştir. Kumandanlar sefere çıkmadan, sultanlar veliahtlarını belirlemeden önce istihâre yapar ve bunun sonucuna genellikle uyarlardı. Evlilik öncesinde ve çocukların isimlerinin konması esnasında da istihâre yapmak âdet olmuştur. Ayrıca birtakım tartışmalı dinî meselelerde fetva verirken bazı âlimler ulaştıkları sonucu istihâreyle destekleme yoluna gitmişlerdir (meselâ bk. İbnü's-Salâh, I, 293, 396; II, 434, 484, 485, 507).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, “hyr” md.; *Müsned*, III, 302, 334, 344, 382, 393; Buhârî, “Da'avât”, 49, “Tevhîd”, 10; Müslim, “Selâm”, 61-63; İbn Mâce, “İkâmet”, 188; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1408/1988, s. 422; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 133; İbnü's-Salâh, *Fetâvâ ve mesâ'ilü İbni's-Salâh* (nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî), Beyrut 1406/1986, I, 293, 396; II, 434, 484, 485, 507; İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, IV, 36-43; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), IX, 206; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), XXIII, 215-220; Şîrbînî, *Muğnî'l-muhtâc*, I, 225; Münâvî, *Feyzü'l-kadir*, I, 450; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, I, 443; İbn Allân, *el-Fütühâtü'r-rabbâniyye 'ale'l-Ezkârî'n-Neveviyye*, [baskı yeri ve tarihi yok], III, 344-357; Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Miftâhu'l-ğayb fi âdâbi'l-istihâre ve şalâti'l-leyl*, Beyrut 1413/1993; Ali b. Ahmed el-Adevî, *Hâşiye* (Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl* içinde), Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), I, 36-38; Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkı'l-felâh*, Kahire 1356, s. 217; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, III, 82-85; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), II, 26-27; Muhsin el-Emîn, *Me'âdinü'l-cevâhir ve nüzhetü'l-havâtir*, Beyrut 1401/1981, I, 221-236; Se-

mîr Karanî Muhammed Rızk, *el-İstihâre*, Beyrut 1998; I. Goldzihler, “İstihâre”, *İA*, V/2, s. 1215-1217; “İstihâre”, *Mu.F.*, VI, 116-118; “İstihâre”, *Mu.F.*, III, 241-247.

Salim Öçüt

İSTİHÂZE

(الاستحاضة)

Hayız ve nifas halleri dışında kadınların döl yolundan kan gelmesini ifade eden fıkıh terimi.

Sözlükte “suyun akıp taşması, kanın akması” anlamındaki hayız kökünden türeyen istihâze kelimesi, fıkıh terimi olarak kadının rahminden hayız ve nifas halleri dışında genellikle de bir hastalık sebebiyle kan akmasını ifade eder. Bu durumdaki kadına da müstehâza denir.

Hayız ve nifas süreleri içinde gelen kan gibi istihâze dolayısıyla gelen kan da ibadetlerin ifası için gerekli olan maddî ve hükmi temizlik şartını ilgilendirdiğinden fıkıh kitaplarında “tahâret” bölümünde ele alınmıştır. İstihâzeyle ilgili dinî hükümlerden önce hangi durumlarda gelen kanın istihâze kanı olduğunun tesbiti önem taşımaktadır. Fıkıh kitaplarında çok çeşitli ihtimallerden hareketle yapılan ayrıntılı açıklamaların o dönemlere ait bilgi ve tecrübe birikiminden kaynaklandığı, uygulanması kolay olan bazı ölçütler geliştirme niteliğini taşıdığı, bugün tip ilminin imkânlarından yararlanarak kanın mahiyetinin tesbit edilmesinin, dinî hükmünün de ona göre verilmesinin daha isabetli bir davranış olacağı açıktır.

İstihâzeyle ilgili fikhî hükümler diğer bazı hadisler yanında, özellikle kadın sahâbilerden Fâtîma bint Ebû Hubeyş'in Hz. Peygamber'e gelerek kan akıntısının sürüp gittiğini ve bir türlü temizlenemediğini, bu durumda namaz kılıp kılmayacağını sorması üzerine Resûlullah'ın bunun hayız kanı olmayıp damardan aktığını, âdet süresi tamamlandığında yıkanıp namaz kılmaya başlamasını söylediğine dair hadise dayandırılmaktadır (Buhârî, “Hayız”, 8, 24; Müslim, “Hayız”, 62; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 107-115).

Fıkıh âlimleri dinî hükümler açısından yaradan kan akması, idrarın tutulmaması veya burundan sürekli olarak kan gelmesi gibi bir özür hali olarak değerlendirdikleri istihâze kanının tesbitinde daha çok hayız süresini ölçü almışlardır. Buna göre her mezhepte hayız için belirlenen asgari süreden az veya âzami süreden çok veya lohusalık süresinden sonra